

3. Гроф К. Духовный кризис: когда преобразование личности становится кризисом / К.Гроф, С.Гроф. – М.: Республика, 2003. – 265с.
4. Мамардашвили М.К. Категория социального бытия и метод его анализа в экзистенциализме Сартра [Электронный ресурс] / М.К.Мамардашвили. – Режим доступа: <http://www.orel.rsl.ru/nettext/russian/mamardashvili/mamardashvili/sartre>.
5. Исаев В.Д. Духовное возрождение личности в современном социуме Украины (смена парадигмы) / В.Д.Исаев, В.И.Ильченко, В.П.Шулико. – Луганск : Глобус, 2005.
6. Культура и развитие человека: Очерк философско-методологических проблем / В.П. Иванов, В.П. Козловский, Е.К.Быстрицкий и др. / [отв. ред. В.П.Иванов]. – К.: Наук. думка, 1989. – 319 с.
8. Режабек С.Е. Концепт измененных состояний сознания в антропологических теориях культуры и его реализация в научной психологии / С.Е.Режабек//Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2006. – №6. – С. 45–49.
9. Сартр Ж.-П. Экзистенциализм – это гуманизм / Ж.-П. Сартр; [сост. и общ. ред. А.А.Яковлева] // Сумерки богов. – М.: Политиздат, 1989. – 432с.
10. Федотова В. Г. Практическое и духовное освоение действительности / В.Г.Федотова. – М.: Наука, 1991. – 338с.
11. Франк С. Л. Духовные основы общества / С.Л. Франк // Русское зарубежье. – СПб., 1991. – 298 с.
12. Фромм Э. Душа человека. Ее способность к добру и злу / Э. Фромм // Душа человека. – М.: Республика, 1992. – 264с.

УДК 130.2 : 72.026

Тетяна Валентинівна Лугуценко
кандидат філософських наук, доцент
Східноукраїнського національного
університету ім. В. Даля

ЛЮДИНА VIRTUS У ПРОСТОРИ ТА ЧАСІ ВІРТУАЛЬНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Зроблено спробу філософського аналізу такого феномена соціокультурного простору інформаційного суспільства, як людина віртуальної культури, зважаючи на образ якої можна судити не лише про специфіку культури цього типу суспільства, а й про специфічність соціокультурного буття людини virtus та її інформаційної культури.

Ключові слова: людина virtus, віртуальна реальність, віртуальна культура, інформаційний простір, образ людини, свідомість людини virtus.

The attempt of philosophical analysis of such phenomenon of the sociokul'turnogo field of informative society as man of virtual culture is carried out, on appearance of which it is possible to talk not only about the specific of culture of this type of obshestva but also about specificity of sociokul'turnogo life of man virtus informative culture.

Keywords: man virtus, vitrual'naya reality, virtual culture, informative field, appearance of man, consciousness of man virtus.

Проблемне поле віртуальної реальності сьогодні виходить за межі програмного забезпечення, ігор, тривимірної комп'ютерної графіки, а гуманітарний аспект постає таким самим перспективним, як і технічний. Набуває розвитку та стає актуальною філософська рефлексія віртуальної реальності, яка варіюється від предмета філософського аналізу до її інструментарію.

Що стосується досліджень і публікацій, виникає парадоксальна ситуація: з одного боку, суцільне розуміння та необхідність проведення подальших досліджень віртуальної реальності проголошується чи не в усіх сучасних наукових доробках, з іншого, незважаючи на відносно незначний час цих наукових пошуків, сформовано та розроблено достатньо велику кількість різних підходів, концепцій, теорій, у всякому випадку, не менше, ніж з інших філософських проблем.

У широкому культурному контексті віртуальну реальність розглядали Б.Буллі, П.Леві, Р.Холетон, Р.Нуруллін (культурні технології), Ф.Гіренок (проблема розмежування віртуальності та сучасних комп'ютерних технологій). Серед сучасних вітчизняних філософів проблемою буття феномена людини virtus соціокультурного простору інформаційного суспільства займаються: Г.Горячківська (антропологічний вимір віртуальної реальності); М.Журба (інформаційна культура у просторі медіафілософії); К.Ільянович (антропологічна криза в умовах сучасної техногенної цивілізації); В.Ісаєв (віртуальна занепадність людини культури); В.Семиколонов (сутність інформаційного суспільства; специфіка впливу інформації та інформаційних технологій на мораль); В.Скалацький (філософсько-методологічні засади дослідження інформаційного суспільства); С.Мартинюк (процес виникнення інформаційної цивілізації як нового типу взаємодії людини та суспільства).

Водночас необхідно зазначити, що значна кількість теоретичних питань, які стосуються механізмів включення особистості в процеси культурного перетворення сучасного суспільства, зокрема інформаційного простору, висвітлюються недостатньо. Це можна віднести до досліджень наукових концепцій людини інформаційного суспільства, зростання ролі нових інформаційно-комунікаційних технологій, що змінюють культурний простір людини.

Мета дослідження полягає у спробі здійснення філософського аналізу феномена соціокультурного простору інформаційного суспільства, людини віртуальної культури, посилаючись на образ якої, можна судити не лише про специфіку культури цього типу суспільства, а й про специфічність соціокультурного буття людини *virtus*.

Традиційно віртуальну реальність ототожнюють з відходом від реального життя. Основні причини, що провокують "переселення", пояснюють спрацьовуванням захисних механізмів, які допомагають людині відійти від неприємностей, проблем, стресів, непорозумінь, конфліктів, а також сірої одноманітної повсякденності, якими переповнене реальне життя. З'ясовується, що безпомічність, втеча від дійсності, неадаптованість до соціальних умов, напружена робота та криза саморефлексії провокує індивіда на побудову "надхмарних замків", які ідеально вписуються у створений віртуальний культурний простір. Важливими є ідеї М.Журби, який стверджує, що такий світогляд та стиль життя утвердився як ескапізм (від англ. *escape* – втікати, врятуватися), який став особливо популярним в епоху постмодернізму та отримав друге дихання з появою саме віртуальної реальності. Підкреслимо, що будь-яка діяльність людини може стати способом ескапізму (від хобі до наркоманії), якщо вона спрацьовує як компенсаторний механізм невирішених життєвих проблем. Умовно, залежно від виду діяльності, можна виокремити активний (спорт, кар'єра, мистецтво тощо) та пасивний (перегляд фільмів, алкоголь, наркотики тощо) ескапізм. Набирає популярності дауншифтинг – життєва позиція (філософія), яка пропонує "життя заради себе", "життя заради самого життя", "відмова від чужих цілей" та нав'язаних суспільних стереотипів: збільшення матеріального статку, кар'єрного росту, логіки консьюмерістського суспільства. Іншими словами, відбувається відмова, несприйняття, втеча від "квазіцінностей" (В.Ісаєв) сучасної цивілізації.

Проблемне поле віртуальної реальності є багатограним, актуальним та перспективним напрямком наукових досліджень, яке привертає увагу сучасних дослідників із різних країн світу. Хоча таку точку зору поділяють не всі науковці. Так, наприклад, С.Жижек вважає, що тема віртуальної реальності є достатньо "убогою ідеєю", яка просто зводиться до штучного цифрового відображення нашого досвіду реальності, а більш перспективною та цікавою, на його думку, є інша постановка: не віртуальна реальність, а реальність віртуального. Такі роздуми є небезпідставними, тому їх неможливо елімінувати з подальших досліджень. Для з'ясування цих обставин у якості відправної точки С.Жижек рекомендує узяти лаканівську тріаду (Кільця Борромео): (уявне, символічне та Реальне) та розкласти їх на більш прості складові: уявну віртуальність, символічну віртуальність та реальну віртуальність.

Уявна віртуальність (перший рівень). Коли ми спілкуємося з іншою людиною, то абстрагуємося від цілого її образу, а точніше, від деяких ознак, які засмучують нас, та ми не бажаємо їх пускати у нашу голову. Хоча, звісно, є різні психологічні практики, що діють від зворотного, які дозволяють стати більш впевненим у собі, перебороти страх стосовно іншої людини (керівника, колеги тощо), наприклад, уявивши її у нічній піжамі. С. Жижек наочно показує, що коли ми спілкуємось, то справу маємо не з реальною людиною, а з її віртуальним образом. Виходить, що коли ми спілкуємося з реальними людьми, то ми поводимо себе так, немов би перед нами присутня не вся людина в цілому, а лише її віртуальний образ, але у цього образу є реальність, оскільки він структурує наше спілкування.

Другий рівень – символічна віртуальність, зазначає С.Жижек, більш складне утворення. Це досвід авторитету, який автор називає авторитетом батька: для того, щоб він був (авторитет) діючим, він мусить бути віртуальним. Тобто віртуальний образ батька, так би мовити, латентно діятиме та обов'язково впливатиме на прийняті рішення, на відміну від реального, прямого, жорсткого його наповнення, яке, звісна річ, виявлятиме супротив. Таким чином, С.Жижек робить висновок: авторитет актуальний лише тоді, коли він віртуальний, бо в іншому випадку людина втрачає свободу власних дій та стає маріонеткою.

Наступний рівень – це реальна віртуальність. С.Жижек у цьому випадку знову повертається до лаканівської тріади (яка має особливу властивість – голографічну характеристику – уся тріада відбивається у кожній її складовій), для того щоб зрозуміти реальне, він розглядає уявне реальне, символічне реальне та реальне Реальне:

а) уявне реальне – це сильні травматичні образи (катастрофи, аварії, монстри тощо);

б) символічне реальне – по суті це оксюморон: реальне, тому що протидіє символізації (за Лаканом); символічне, те, що у буквальному сенсі неможливо зрозуміти – це наукові формули, науковий дискурс, квантова фізика. Автор наголошує: "Очевидно, що це символічне, всі ці формули, вами означувані, вони функціонують – це функціональна машина, але безглузда: ми не можемо витягти ніякого сенсу з цієї машини, у нас немає можливості співвіднести це з нашим досвідом. Ось чому ми так відчайдушно намагаємося зробити це, вигадати метафори, щоб уявити квантовий Всесвіт, проте це неможливо зробити" [3];

в) реальне Реальне – це не просто реальне (перша реальність – уявна реальність, травматичний образ), це серцевина реального, що має 2 рівні: перший рівень, близький до символічного поряд-

ку, це тіньова віртуальна реальність афектів, які мають супроводжувати офіційний дискурс; другий рівень, рівень віртуальної текстури (речі, яких ми не знаємо, що їх знаємо (у психоаналізі безсвідомі фантазії, забобони): віртуальна реальність, яка зображена нарративною реальністю.

Але водночас, зазначає С. Жижек, як це не парадоксально, реальне Реальне є найбільш віртуальним реальним. І дає цьому зрозуміле пояснення, наводячи приклад атракторів у фізиці: підкидаючи шматочки заліза над магнітним полем, які розсіюються за визначеною формою. Ця форма, звісно, як запевняє автор, не існує сама по собі, саме це є ідею віртуального реального. На нашу думку, вона реальна у визначеному, але вона не існує сама по собі, вона просто абстрактна форма, яка структурує розташування актуально існуючих елементів навколо себе. Поставлена С. Жижеком проблема реальності віртуального, яка дає можливість розглянути значно ширше проблему віртуальності, не зводячи її лише до цифрового зображення, набула популярності у наукових колах.

Входження людства у XXI століття стимулювало наполегливі спроби людей зазирнути у майбутнє. Звичайно, неможливо передбачати всі майбутні повороти в історії суспільства, хоча можливо вчасно побачити нові тенденції розвитку, щоб використовувати сьогоденні можливості для повноцінної відповіді новим викликам інформаційної цивілізації. Однією з таких можливостей є образ самої людини інформаційного суспільства. Образ – це суб'єктивне уявлення дійсності і її елементів, включаючи самого суб'єкта, суспільство, простір і час.

Одним із результатів віддзеркалення реалій соціокультурної динаміки є формування образу нової людини, образу людини *virtus* інформаційного суспільства, здатної позначити тенденції тих, що ще не проявив себе повною мірою майбутніх перетворень в культурному просторі сучасного суспільства. "Образ людини, – як помічав Л.Берталанфі, – це не теоретичне питання: це питання збереження людини як людини".

Проблеми людської унікальності, індивідуальності й ідентичності особливо актуальні в XXI столітті, коли масове, конвеєрне виробництво, типологізація і стандартизація способу життя більшості людей здатні затьмарити собою творче, індивідуальне в кожній людині. Звідси криза ідентичності сучасної людини. Людина як цілісність не надана за життя сама собі. Людська ідентичність не може не заявити про себе в явній або в неявній формі. У цій ситуації актуалізується культурно-філософський аналіз такого феномена соціокультурного простору інформаційного суспільства, як образ людини. Проблема образу піднімається ще у філософських ученнях Платона і Арістотеля. Середньовічна, новоевропейська, російська філософська думка і філософія новітнього часу, дослідження сучасних вітчизняних філософів вже торкається конкретної проблеми образу людини, співвідносячи образ людини з образом Божим або ж з буттям самої людини. Класики сучасної філософії розглядають проблему образу в контексті існуючої картини світу і використовуючи методи філософії постмодерну (Ж.Бодрійяр, Ж.Дельоз, Ж.Ліотар, К.Юнг). Розглядом образів людини інформаційної епохи займаються такі учені, як А.Неклесса, М.Поляков, В.Риков, Д.Смірнов.

Особливо тут слід зазначити концептуальний підхід З.Баумана до вивчення проблем культури сучасного суспільства, з погляду якого сучасне суспільство – це індивідуалізоване суспільство, в якому індивідуальне вище суспільного, колективного. Як ніколи раніше в сучасному товаристві людина здатна проявити свою індивідуальність. Прийнято вважати, що імпульс до універсалізації проблематики ідентичності дав Е.Еріксон. Він пов'язував ідентичність з переживанням індивідом себе як цілого і визначав його як триваючу внутрішню рівність з собою в безперервності самопереживання індивіда. Альтернативний підхід до ідентичності був запропонований Д.Мідом і Ч.Кулі, які розглядали ідентичність і як результат культурної інтеракції, і як чинник, який обумовлює соціальну інтеракцію. Ю.Хабермас неодноразово підкреслює, що розвиток культури сучасного суспільства привів до зміни функціональних характеристик ідентичності. Ідентичність стала множинною, ситуативною. Дж. Бертон розглядає "ідентичність як базову потребу людини" [6, 724].

Образ майбутнього володіє часостворюючим статусом, він завжди первинний для сприйняття і осмислення часу, саме він становить основу особистого і соціального способів схематизації часу. Зрозуміло, що майбутнє завжди принципово не визначене, але без нього не відбувається жодна особлива, або соціальна зміна, і те, або інше розуміння тимчасових перспектив супроводжує людину завжди, явно або приховано присутнє в суспільній і індивідуальній свідомості. Образ майбутнього – це категорія, в якій втілюється результат осмислення буття, і лише за допомогою образів майбутнього можливе додання сенсу всій реальності. Наприклад, К.Мангейм, засновник соціології знання, в одній із своїх праць писав, що "...глибока внутрішня структура свідомості може щонайкраще зрозуміти, якщо ми спробуємо проникнути в присутнє у цій свідомості уявлення про час, відправляючись від сподівань і цілей визначеного суб'єкта. Бо ці цілі і сподівання лежать в основі розчленовування не тільки майбутніх дій, але і минулого часу" [10, 127]. Відтак, образ людини і є одним із віддзеркалень специфіки свідомості суспільства. М.Хайдеггер, слідуючи теоретико-методологічній установці "мова – будинок буття" звернувся до способів виразу часу, намагаючись проникнути в суть самого цього поняття. За М.Хайдеггером, все сьогодення – як соціально-історичне, так і особисте – може бути осмислене лише "з майбутнього", тобто лише в рамках якогось уявлення про перспективи подальшого розвитку ситуації [12]. Майбутнє завжди наперед задане і мається на увазі у всіх мовних виразах тимчасової послідовності. І, дійсно, багато образів з творів художньої літератури часто мали пророчий сенс. Розвиваючи концеп-

пцію осьового часу в історії людства, К.Ясперс звертав увагу на те, що, хоча майбутнє не може бути досліджене, – і не варто спокушатися щодо можливостей наукової і псевдонаукової прогностики, – проте "...без усвідомлення майбутнього взагалі не може бути філософського усвідомлення історії... Майбутнє ж приховане у минулому і сьогодні, ми бачимо і домислюємо його в реальних можливостях. По суті, в основі нашого світогляду завжди лежить усвідомлення майбутнього. Це усвідомлення майбутнього не слід конкретизувати в уявних картинах, які відображають наші сподівання або страхи... Прогнозуюче історичне мислення визначає наші дії. Душа, зворушена турботою і надією, стає ясновидицею. Або ж ми витісняємо з нашої свідомості виникаючі образи різних можливостей і надаємо подіям можливість йти своєю чергою" [14, 155]. "Найближче майбутнє, – пише Х. Ортега-і-Гассет, – очевидно, породжується нами і полягає в продовженні істотного, а не довільного, нормального та не випадкового в нас самих" [7, 9]. Тобто йдеться про те, щоб шляхом дослідження минулого і сьогоднішнього побачити "відблиск майбутнього". Тут варто погодитися з Т.Ойзерманом, який вважає, що "відблиск майбутнього" – вираз, що вказує на те, що дійсне наукове пізнання віддаленого майбутнього людства фактично неможливе [6, 724]. На нашу думку, дослідження проблеми образу людини як "відблиску майбутнього" може принести свої результати щодо прогнозування майбутнього людства. Зараз важко конкретизувати в деталях шляхи і способи майбутніх змін глибинних цінностей техногенного суспільства, але те, що ці зміни вже почалися, можна зафіксувати у відомих існуючих образах самої людини. Їхнє систематичне дослідження виступає найважливішим проявом здатності науки не тільки встановлювати зв'язки світоглядних змін, які вже здійснилися у минулому, але й активно брати участь у пошуку світоглядних орієнтацій майбутнього.

Ракітов відзначає, що криза соціальних утопій XIX і XX століть, крах ілюзій соціального однорідного суспільства підводить нас до розуміння того, що і в інформаційному суспільстві існують більш – менш значний перепад і духовно-культурні розриви, інтелектуальні, освітні, етнокультурні, світоглядні та інші дисонанси [8]. Варто відзначити, що культурні і соціальні трансформації, що супроводжували великі культурно-технічні революції минулого, були стихійними. Ніхто не планував, не передбачав і не направляв їхню течію свідомо. Унікальність сучасного суспільства полягає в тому, що "... стиснута пружина часу дозволяє зараз на стику поколінь не тільки прослідкувати процес виникнення і формування інформаційних культур, але й зрозуміти, що в екстремальних умовах суспільство має цілком свідомо сприяти становленню таких культур" [8, 241]. Підкреслимо, що футурологи по-різному оцінюють перспективи розвитку людини як біологічного виду, але в цілому домінують два підходи до висвітлення цієї проблеми. Перший виходить з того, що радикальні зміни в зовнішньому середовищі приведуть до посилення антропологічної різноманітності на Землі, а потім почне формуватися нова зовнішність людини, черговий вид Ното. Інший же підхід ґрунтується на тому, що людина не є завершуючою ланкою в еволюційному ланцюжку, і кризові явища в розвитку *homo sapiens* з часом приведуть до загибелі цього біологічного виду. Як пише Ю.Фомін, "Наступним етапом еволюції буде поява суперлюдини – людиноподібної істоти, що володіє здатністю телепатичних контактів, які не вимагають наших складних технічних пристроїв для свого життєзабезпечення... Суперлюдина відмовиться поступово (частково або повністю) від мови як засобу спілкування і замінить її відеообразами. Це приведе до відмирання національних і етнічних відмінностей, а також дозволить відмовитися від використання багатьох технічних засобів, таких необхідних нам зараз" [11, 167]. Людина постіндустріальна, якщо слідувати думці П.Тейяра де Шардена, залишиться "втіленням еволюції у просторі та часі". Її особистість буде, згідно з Х.Ортегою-і-Гассетом, "дочкою минулого і матір'ю майбутнього" [7, 9]. У цьому сенсі повернення людини до гуманізму, пріоритету цінностей вільної творчої особистості "... після пригноблюючої механістичності індустріального Молоха вже зараз виступає головною відмінною рисою тенденцій, пов'язаних з інформаційно-постіндустріальним майбутнім людства" [7, 10]. Відтак одновимірна, "економічна людина", орієнтована на задоволення матеріальних потреб і успіхів в споживчій моделі, в результаті постіндустріальної революції поступиться місцем багатоплановій людині, людині творчій, багатій індивідуальності. У постіндустріальному суспільстві на перший план висувається новий тип особистості: у людини з'являється можливість вибору між різними способами самовираження і матеріальним успіхом, вона може "вільно вибирати і будувати на свій розсуд стосунки з іншими людьми" [7, 11]. Загальним же вона названа тому, що люди інтелектуальних професій інтегрують в своїй творчості, якщо користуватися визначенням Біблера, "загальну культуру мислення". Те, що "становить сукупність досягнень людської історії, заломлюється, фокусується, втілюється в діяльності однієї людини, тобто в роботі вченого, художника, вчителя, поєднуються разом результати праці безлічі людей, які жили в різні історичні епохи на різних континентах" [1, 172]. Загальна культура мислення і прояв індивідуальності в загальній праці – те, що характерно для сучасного і, швидше за все, майбутнього постіндустріального, інформаційного суспільства – так само відбите в образі людини сучасного соціуму. Як заломлюється і фокусується в діяльності однієї людини результати праці безлічі людей, так і сучасний образ людини інформаційного суспільства – це своєрідне віддзеркалення соціокультурної спадкоємності поколінь.

Проблема образу взагалі і образу людини в історії філософської думки має нескороминуще значення. Не втрачає вона своєї актуальності і в сучасному соціумі. У найзагальнішому сенсі під образом нами розуміється єдність суб'єктивного і об'єктивного, раціонального і емоційного. Образ людини не тільки сприяє виявленню нових аспектів існуючої реальності, особливою динамічністю, що характеризується сьогодні, рухливістю і різноманіттю інтерпретацій, але й свідчить про новий рівень спротиву

суб'єкта реальності, будучи в той же час інструментом її розуміння. Філософське наукове дослідження проблеми сучасного образу людини *virtus* інформаційного суспільства може виступити однією з підстав прогнозування найближчого майбутнього людства. За образами людини, що існують вже сьогодні у соціокультурному просторі інформаційного суспільства, ми можемо судити, а точніше, припускати про майбутнє самого інформаційного суспільства і, звичайно ж, буття людини цього суспільства.

Загальна культура мислення і прояв індивідуальності в загальній праці – те, що характерне для сучасного постіндустріального, інформаційного суспільства – так само відбито в образі людини *virtus* сучасного соціуму. Сучасний образ людини інформаційного суспільства – це своєрідне віддзеркалення соціокультурної спадкоємності поколінь від початку епохи інформаційного суспільства по сьогоднішній день. Реалії інформаційного суспільства пред'являють людині нові вимоги, перш за все наявність здатності і готовності до зміни діяльності. Перед людиною *virtus* постає широка свобода вибору, реалізація якого сприяє прояву її індивідуальності. У той же час актуалізується проблема особистої ідентичності. Людина *virtus* не має особливої потреби у ідентичності в умовах інформаційного суспільства, де важливіше уміти користуватися засобами технологізації та інформатизації, ніж чітке усвідомлення своєї ідентичності, причетності до якого-небудь співтовариства людей. Людина *virtus* віртуальної культури – це космополіт, здатний проявити свою індивідуальність. Людина інформаційного суспільства, майбутня людина *virtus* техногенного, інформаційного суспільства буде наділена свободою вибору в прояві індивідуальності і отриманні ідентичності будь-якого рівня. Звідси закономірна зміна буття людини в суспільстві, а так само її свідомості і світогляду, що, насамперед, знаходить віддзеркалення у формуванні образу людини *virtus* як синтезі суб'єкт – об'єктного сприйняття світу.

Отже, культура суспільства здатна виразити свою суть в такій унікальній формі буття, як образ людини. Зважаючи на образ людини того або іншого культурного періоду розвитку суспільства, можна судити про особливості буття, життєвого світу людини певної епохи. Не втрачає цієї особливості й інформаційне суспільство.

Використані джерела

1. Библер В.С. От науковедения – к логике культуры / В.С.Библер // Два философских введения в двадцать первый век. – М.: Республика, 2001.
2. Бунин И.М. Социалисты и общественно-политическая борьба во Франции в 80-е годы / И.М.Бунин. – М.: Просвещение, 2009.
3. Жижек С. Реальность виртуального / Савой Жижек // Відеолекція. – Режим доступу: http://www.youtube.com/watch?v=JKu_WUgyu3Y.
4. Моисеев Н.Н. Информационное общество: возможность и реальность / Н.Н.Моисеев // Полис. – 1993. – №3.
5. Мунтян М. Постиндустриально-информационное общество как концепция новой глобальной цивилизации / М.Мунтян // Безопасность Евразии. – 2001. – № 2. – С. 435–437.
6. Ойзерман Т.И. Возможно ли предвидение отдаленного будущего? / Т.И.Ойзерман // Вестник Российской академии наук. – 2005. – № 8. – Т. 75.
7. Ортега-и-Гассет Х. Что такое философия? / Х. Ортега-и-Гассет. – М.: Республика, 2001.
8. Ракитов А.И. Философия компьютерной революции / А.И.Ракитов. – М.: 1991.
9. Турен А. Возвращение действующего человека / А.Турен. – М.: Гайдарики, 1998.
10. Утопия и утопическое мышление: Антология зарубежной литературы. – М.: Просвещение, 2001.
11. Фомин Ю.А. Энциклопедия аномальных явлений / Ю.А.Фомин. – М.: Просвещение, 2003.
12. Хайдеггер М. Бытие и время / М.Хайдеггер. – М.: Ad Marginem, 1997. – 447с. (Мыслители XX века).
13. Яковлев А.И. Человек. Некоторые новые философские аспекты / А.И.Яковлев. – М.: Наука, 2010.
14. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К.Ясперс. – М., 2004.

УДК 130.2

Марія Борисівна Паншина
аспірантка Східноукраїнського національного
університету імені Володимира Даля

ПОЛІТИЧНА АНОМІЯ ЯК ХАРАКТЕРНА ОЗНАКА СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА (філософсько-антропологічний аналіз)

Стаття присвячена розгляду проблеми політичної аномії як характерної ознаки українського суспільства. Досліджуються праці таких дослідників, як Е.Дюркгейм, Р.Мертон, К.І.Харлашкін, Є.В.Івченко, Є.І.Головаха, Н.В.Паніна, що розглядають проблему аномії. Проведено аналіз політичної аномії як найважливішого чинника, який впливає на соціальну реальність. Розглянуто особливості посткомуністичної трансформації політичної системи України.

Ключові слова: політична аномія, політизація, влада, постмодерн, держава, демократія.